

TÜRKİYE’NİN REFAH REJİMİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Dr. YAVUZ SELİM KAYMAZ¹

ÖZET

Ülkeler vatandaşların refah seviyelerini artırmak için refah hizmetlerini uygularken belli başlı yollar tercih etmektedirler ve bu durum ülkeler arasında benzerlikler ve farklılıklar doğururken ülkelerin belli gruplar halinde değerlendirilmesini de sağlamaktadır. Refah rejimleri olarak da tabir edilen ülke grupları sosyal politikaların uluslararası düzeyde karşılaştırılmasına ve rejimlerin hareketinin analizine yardımcı olmaktadır. Türkiye olgunlaşmamış model olarak tabir edilen Güney Akdeniz modeline girdiği genel kabulken temel özellikleri bakımından farklı rejimlere ait özellikleri bünyesinde barındırdığından dolayı eklektik bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Küreselleşme, neoliberalizm gibi dinamiklerin ve aynı zamanda AB, DB, ILO gibi kuruluşların dünya çapında da etkili olması Türkiye'nin sunmuş olduğu refah hizmetlerini değişime uğratmıştır, refah hizmetlerinde yaşanan değişim itibariyle belirli gruplar arasında yakınlaşma(benzeşme) sonucunu doğurmaktadır. Eğitim hizmetleri, sağlık, hizmetleri, konut politikaları, emek piyasası politikaları, sosyal güvenlik politikaları gibi hizmetlerin kapsamı, sağlanış biçimleri belirlenerek söz konusu yaşanan değişimin yönünü bütüncül yaklaşım kullanarak ortaya koymak çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Refah, Rejim, Türkiye, Küreselleşme, Piyasalaşma

TRANSFORMATION OF TURKEY’S WELFARE REGIME

YAVUZ SELİM KAYMAZ, Phd.

ABSTRACT

Countries supply welfare services to their citizens by using some ways in order to increase their well being status therefore the ways selected by governments reveal similarities or differences among countries also supplies to evaluate welfare clusters by gathering countries in groups. These groups called welfare regimes helps making comparisons social policies at international level and analyse the movement of regimes. Considering Turkey’s cluster is significant part of study also is way to understand the transformation of Turkey’s welfare regime. Turkey has an eclectic structure, containing the features of lots of countries, also accepted as an element of Southern Mediterranean group, called immature model. Dynamics such as globalization and neoliberalism and also institutions like EU, WB and ILO has profound influence around the world , also transformed the welfare services and the movement of Turkey’s welfare regime. The aim of the study is to determine the scope of welfare services, education, health care, housing ,labour market, social security policies and to reveal the direction of Turkey’s transformation by using holistic approach.

Key Words: Welfare, Regime, Turkey, Globalisation , Marketisation

¹ yavuzselimkymz@gmail.com

1.Giriş

Makalenin amacı Türkiye'nin refah rejimini tespitinin yanı sıra farklı rejim tipolojilerine değinilerek somutlaştırılması ve belli başlı etkenlerin sonucunda refah hizmetlerinde yaşanan değişimin analizini yapmaktır. Refah kavramı salt ekonomik iyilik halinden daha geniş bir anlama sahiptir aynı zamanda sosyallik olgusunu da kapsamaktadır; refah devleti ise hem ekonomik hem sosyal yönden vatandaşlarının standardını sağlamayı hedefleyen bir kavram olduğu görülmektedir. Devletler aynı zamanda sosyal politikaların uygulayıcısı olarak belli başlı yöntemler uygulayarak vatandaşlarının standartlarını artırmayı hedeflemektedirler. Hizmetler sunulurken tercih edilen yollar, benzerlikler ve farklılıklar ülkelerin belirli gruplarda toplanabilmesini sağlamaktadır; söz konusu gruplandırma refah rejimlerini oluşturmaktadır. Refah hizmetlerinin sunuluş biçimleri, hizmetlerin kaynağı (kim tarafından sağlandığı), vatandaşların haklardan yararlanma düzeyleri gibi birçok unsur gruplandırma kriterlerini oluşturmaktadır. Çalışmada refah rejimlerini oluşturan kriterlerin balıcaları irdelenerek Türkiye'nin refah rejimini karşılaştırmalı olarak özelliklerini ortaya koyulmuştur. Yaşanan dönüşümün Türkiye'nin hangi gruba yöneldiği, yaklaştığını ortaya koymaktır. Söz konusu dönüşümün analiz edilebilmesi için bütüncül yaklaşım sergilenerek refah hizmetleri (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik vb.) ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Özellikle dünya çapında etkili olan dinamikler; küreselleşme, neoliberal politikalar gibi unsurların refah hizmetlerine etkisi somutlaştırılmıştır. Bütüncül yaklaşım aracılığıyla Türkiye'nin refah rejiminde yaşanan hareketin, hangi gruba ait özellikler gösterdiği sonuç olarak hangi gruba benzediği tahlil edilmiştir. Eğitim, sağlık, emek piyasası, sosyal güvenlik ve konut politikaları gibi hizmetlerin kaynağı kapsamı hangi dinamiklerden etkilendiği istatistikî bilgilerle somutlaştırılmış ve rejim hareketin hangi yöne doğru olduğu analiz edilmiştir.

2.Refah Devleti ve Sosyal Politika

Refah devleti kavramı hakkında birçok tanımı bulunan bir kavram olup tanımlardan çıkartabilecek ortak noktaları bulunan bir kavramdır. Özellikle vatandaşlık ilişkisi, demokrasi, hukuk üstünlüğü gibi ve ekonomik iyilik hali gibi geniş yelpazeye sahip bir kavramdır. Sosyal devlet, sosyal refah devleti ve refah devleti kavramları zaman zaman birbirlerine kullanılmış olsa da "refah devleti" kavramı diğer kavramlardan farklılaşmaktadır. Refah devleti kavramını Andersen, "The Three World of Welfare Capitalism" adlı eserinde refah devleti ile ilgili tanımların ortak noktalarına dayanarak "...vatandaşları için asgari düzeyde refahtan pay almasını bir sorumluluk olarak güvence altına alan devlet" şeklinde tanımlamıştır. (Andersen, 1990 :18-19). Başka bir tanımda Wilensky, refah devletini; "...refah devletinin temeli, tüm vatandaşlarına devlet destekli asgari gelir standardı, beslenme, sağlık, barınma ve eğitim hizmetlerinin sadaka (charity) olarak değil siyasi hak olarak tanımlayan

devlet” olarak tanımlamıştır. (Wilensky,1975:1) Refah devletinin görevlerini ve özelliklerini nedensellik ilişkisiyle açıklayan Özdemir’e göre refah devleti “...müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı bir devlettir.” (Özdemir, 2007:37). Tanımlardan çıkarılacak ortak noktalara değinmek gerekirse, vatandaşlık ilişkisi, dualist yapıyı engellemesi (herkese eşit hizmet sağlanması), devletin ekonomik ve sosyal alana müdahale etmesi gibi unsurlar refah devleti kavramının temel noktalarıdır ve ileri düzeyde standart sağlama hedefiyle açıkça “sosyal devlet” kavramından farklılaşmaktadır. Her refah devleti, sosyal devletin fonksiyonları yerine getirirken, her sosyal devletin refah devleti olmadığı anlaşılmaktadır. Çelik, sosyal politika ile “sosyal devlet” ve “refah devleti” kavramlarının denk anlamda kullanıldığını, özellikle II. Dünya savaşından sonra sosyal politika kavramının “refah devleti” ya da “sosyal devlet” olarak genişlediğini ifade etmiştir. (Çelik, 2014:20)

Sosyal politikayla ilişkisi bulunan refah devletini tutan Andersen tipolojisi mesned oluşturan sınıflandırmayı ortaya atan R. Titmuss, sosyal politikayı, “[çalışan sınıflar, emekliler, kadın ve çocuklar gibi zayıf gruplar için fayda veya refah amaçlı bir yaklaşımla, daha fazla refahın ve daha fazla faydanın sağlanmasında bir araç]” şeklinde tanımlamıştır. (Ersöz, 2019:48) Tanımdan refah devletinin amaçları bakımından sosyal politikanın bir araç olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal politika, “uzlaşma arabulma” yolu ve taraflar arasında çatışmayı önleyen bir unsur olarak refah devletinin amaçlarını gerçekleştirmesi bakımından önemli araçlardan biridir. Franz-Xaver Kaufmann, piyasa ve devletin (hükümetin) arasında “uzlaşma-arabulma” olarak nitelendirdiği sosyal politika kavramının 1850’lerde Almanya’da “sozialpolitik” olarak anıldığını ve terimin İngilizceye “sosyal politika (social policy)”, “sosyal politikalar (social politics)” kavramlarına tekabül ettiğini ifade etmiştir. Kaufmann, sosyal politika kavramının tarihsel süreçten etkilendiği dinamiklere de vurguda bulunmuştur; “devlet (state)” ve “toplum (society)” arasındaki meydana gelen gerilime dayandığını, toplumsal entegrasyon sorunlarını çözmeyi amaçladığını ifade etmektedir. Sosyal politikaya kültürel etkileri bakımından da Hegelyen felsefeye vurgulayan Kaufmann, Marks’ın bir hegelyen olduğunu ifade ederken sosyal sorunlara çözüm olarak komünizmi savunduğunu ve başka bir hegelyen Lorenz von Stein, tarafından sosyal sorunlara çözüm olarak sosyal politikayı ortaya attığını ifade etmiştir. (Kaufmann, 2012:26-27)

Refah devleti ve sosyal politika ilişkisini somutlaştıran Holden, genel olarak yaptığı değerlendirmede sosyal politika ve politik ekonomi kaynaklarının “refah devleti” kavramın ana bileşenlerini içerdiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda refah devleti ve sosyal politika ilişkisini iki yolla açıklamıştır; sosyal politikayı refah devletinin gelişimi ve işlevi olarak değerlendirmiş ve diğer bakımdan sosyal politikanın alanının “...vatandaşlarının refahı ile ilgili olarak devletin rolünün incelenmesidir” şeklinde açıklamıştır. (Holden, 2005:174) Marshall ise “...sosyal politikayı ve refah devleti uygulamalarını önceki yüzyıllarda sivil ve sosyal hakların

oynadığı rol gibi modern sanayileşmenin işleyişinde temel bir unsur olarak görmektedir” (Çelik, 2014:16) sanayileşme süreci sosyal hakların gelişmesi ve refah devletinin olgunlaşması sürecinde rol alan itici bir güç olarak tanımlamıştır. Vatandaşlık kavramına “sosyal hakları” ekleyen Marshall aynı zamanda sosyal politikanın hedefini üç alanda değerlendirmiş; yoksulluğun azaltılması, eşitlik arayışı ve refah maksimizasyonu olarak belirterek sosyal politikanın nihai hedefinin “refah” olduğunu belirtmiştir. (Walker,1982:227) Sosyal politika ve refah devletini ilişkisini daha netleştiren bir tanımda refah devletinin gelişim sürecinin sosyal politika müdahalesinin artması, yoğunlaştırılması ve genişlemesine bağlı olduğunu ifade edilmiştir. (Kaufmann, 2012:181)

2.1.Refah Rejimleri

Refah rejimi, refah devleti kavramından farklı olarak bir gruplandırma işlemidir. Ülkelerin sağlamış oldukları refah hizmetlerinin benzerliklerini, farklılıklarını ortaya koyarak politikaların analiz edilmesine ve yaşanan dönüşüm-değişimin yönünü ortaya koymasına yardımcı olmaktadır. Spicker, refah rejiminin refah hizmetleri arasında bir düzende ve bağ kurmayı sağlayarak, sosyal politikanın anlaşılmasına katkı sağladığını ifade etmektedir. (Spicker, 2014:167) Gruplandırma işlemleri ilk defa Wilensky-Leboux tarafından 1958 yılında gerçekleştirilmiştir. (Abrahamson, 2002:395) Devam eden süreçte birçok sınıflandırma işlemi bulunmaktadır; önemli tasniflerden biri Andersen’in dekomüdüfikasyon kriterini kullanarak ortaya koyduğu üçlü sınıflandırmadır. Bonoli’ye ait Bismarck-Beveridge temel iki üst başlık yanı sıra, Leibfried ve J. Gal tarafından yapılan bazı ve olgunlaşmamış model (hakların herkese eşit sağlanamadığı) model gibi muhtelif tipolojiler bulunmaktadır.

Andersen’in dekomüdüfikasyon kriterini uygulayarak üçlü sınıflandırma katkısının Titmuss tarafından daha önce ortaya koyulmuş olan üçlü sosyal politika sınıflandırmasının gelişmiş hali olduğu da ifade edilmiştir. (Aspalter,2011:736) Andersen dekomüdüfikasyonu “...vatandaşların özgürce ve potansiyel bir iş gelir ya da refah kaybı olmaksızın gerektiğinde çalışma hayatından ayrılabilmeleri” olarak tanımlamıştır. (Andersen, 1990:23) Bireylerin piyasa mekanizmasından bağımsız olarak yani işsiz kaldıklarında da standartlarını sağlayabilme durumudur. Bonoli , farklı bir bakış açısı geliştirerek üst iki başlık ve dört alt başlık olmak üzere ülkeleri Bismarck-Beveridge modelini baz alarak sınıflandırma gerçekleştirmiştir. (Bonoli, 1997:361) Farklı tasniflerden biri de cinsiyet odaklı yaklaşımlardır, cinsiyet odaklı yaklaşımlar genel olarak refah hizmetlerinin sunulma biçimlerinden ziyade kadın-erkek bakımından hakların yaralanma düzeyleriyle alakalıdır. Örnek olarak Orloff, İskandinav ülkelerinde, kadın-erkek eşitliği bakımından diğer ülkelere göre daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. (Orloff,1996:53)

Genel hatlarıyla değinmek gerekirse refah rejimlerinin oluşmasında hizmetlerin sunuş biçimleri kurumsal-kalıntı, evrensel-seçici, dekomüdfikasyon, ailenin rolü, haklardan yararlanma düzeyi gibi unsurlar refah rejimlerinin oluşturulmasında rol oynayan kriterler olarak görülmektedir. Refah rejimleri aynı zamanda yaşanan değışimlerin analizi yakınlaşma-uzaklaşma hareketinin analizi bakımından önemli bir araçtır. Örnek olarak ülkelerin hizmet yapılarında evrenselci kapsama geçişler İskandinav modeline, piyasaya yönelik adımların gerçekleşmesi liberal modele yaklaştırırken, hakların sağlanıp sağlanamaması durumu ülkeleri üst başlık olarak “olgunlaşmamış model” sınıfına sokmaktadır.

2.2.Refah Rejimlerinin Hareketi

Refah rejimlerinin hareketi ise yakınlaşma/uzaklaşma perspektifiyle değerlendirilebilir yaşanan dönüşümün benzemesi refah rejiminin hareketi, yaşanan farklılaşmalar ise rejimlerin birbirinden ayrılması-uzaklaşmasını ifade etmektedir. Yakınlaşma hareketi belirli bir periyotta, belli bir politika alanın karakteristik özellikleri arasında benzerliklerin belli başlar sebepler (ulusüstü kurumlar vb.) nedeniyle artışıdır. (Knill, 2005:768) Yakınlaşma yaklaşımı endüstri ilişkileri alanında karşılaştırma yapmayı sağlayan çeşitli yaklaşımlardan biri olarak belirtilmiş ve yakınlaşma tezinin daha da eski döneme dayandığını, endüstri ilişkileri alanına ek olarak sosyal bilimlerin birçok sahasında araştırmacılar tarafından kullanıldığını ifade edilmiştir. (Delican,2017:8)

Refah rejimlerinin hareketleri iki temel yaklaşım ortaya koyulmuştur, birincisi, refah devletlerinin gelişiminin “yola bağlı (path dependent)” olarak gerçekleştiği ve söz konusu hareketin “hareketsizlik payı” özelliği taşmasıdır; değışimin kademeli olacağı başka bir ifadeyle rejimlerin değışime uğramayacağından ziyade daha kısıtlı değışim olacağını ifade etmektedir. İkincisi hareket kanunu (laws of motion) yaklaşımıdır. Modernleşme süreci ülkeleri birbirine yakınlaşmaya iten güç olarak görülmektedir ve yakınlaşmayı sağlayan diğer önemli dinamik neoliberalleşmedir, birçok yeni politika, siyasi ve ekonomik liberizasyon neoliberalleşmenin getirilerindedir. (Achterberg, Yerkes, 2009:190) Küreselleşme ise neoliberal politikalarla birlikte yakınlaşma hareketini etkileyen önemli bir dinamiktir ve küreselleşme WTO ile ilgili olarak dünya çapında piyasalaşmanın adaptasyonunu sağlayan bir faktör olarak değerlendirilmektedir. (Drezner,2001:53). DB ve IMF Bretton Woods ikizleri olarak dünyada Amerikan hegemonyası yayan kurumlar ve neoliberal politikaların temsilcileri olarak değerlendirilmiştir. (Harvey, 2007:10)

3. Türkiye'nin Refah Rejimi ve Dönüşümü

Türkiye'nin refah rejimi belli başlı özellikler itibariyle farklı tiyolojilere ait özellikleri içinde barındırmaktadır ve bu yönüyle ülkenin bulunduğu rejimin tespiti zor görülmektedir. Genel kabul Türkiye'nin olgunlaşmamış model özellikleri barındıran Güney Akdeniz refah rejimine girdiği yönündedir. Türkiye refah rejimi hakkındaki yapılan "Eklektik Sosyal Güvenlik Rejimi", "Başarılı Enformel Güvenlik Rejimi", "Güney Avrupa ya da Akdeniz Rejimi", "Minimalist Refah Rejimi", "Kalıntı", "Artı Üretken (Productive Plus) Rejim" ve "Eşitlikçi Kooperatist Sistem" gibi literatürde yapılmış muhtelif Türkiye'nin çeşitli rejimlere ait özellikleri barındırdığını başka bir deyişle "eklektik" bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. (Powell, Yörük, 2017:87)

Türkiye'nin refah rejimini başka bir deyişle hizmet sunuş biçimlerini ve yollarını etkileyen dinamikler iç ve dış etkenler olarak değerlendirildiğinde haricen küreselleşme ve neoliberal politikalar ve dahilen sosyal yapı, siyasal ve ekonomik tercihler olarak değerlendirebilir. David Harvey, "Neoliberalizmin Kısa Tarihçesi" adlı eserinde neoliberal politikaların etkilerini devlet yönetiminin işlevine ilişkin, güçlü bireysel özel refah haklar, hukuk üstünlüğü, kurumların serbest piyasa ve serbest ticareti teşvik edilmesi, şeklinde somutlaştırmıştır. (Harvey, 2007:64) Anlaşılacağı üzere küreselleşmenin etkisiyle piyasalaşma hamlelerinin dünya çapında görüleceği anlaşılmaktadır. Türkiye'de ise neoliberal politikalar iki periyotta değerlendirilmektedir dünyada Reagan ve Thatcher tarafından uygulanan neoliberal politikalar, Türkiye'de Özal dönemiyle yerleşmeye başlamıştır ve AKP dönemindeyse olgunlaşmıştır. (Heper, 2013:154) Dorlach, Türkiye üzerinde yaptığı değerlendirmede 2002 yılında yapılan seçimlerden itibaren kesintisiz aynı iktidar tarafından yönetilen süreci neoliberalleşmenin ve özelleştirmelerin görüldüğü, süreç olarak değerlendirmektedir. (Dorlach, 2007:59)

Türk refah rejiminin belli başlı özelliklerine değinmek gerekirse, sosyal sigortalar sistemi prim ödeyenlerin yararlandığı (ödeyemeyenlerin sistem dışı kaldığı) sistem olan Bismarkçı yapıya sahiptir ve bu yönüyle Andersen tipolojisinde de yer alan Muahafazakar -Kooperatist model özelliği taşımaktadır. (Ulutaş, 2017:30) Önemli bir piyasalaşma adımı BES (Bireysel Emeklilik Sistemi) sosyal güvenlik politikalarında görülen bir uygulama olmuştur. Türk sosyal güvenlik sisteminde BES ilk defa 2001 yılında 4632 sayılı yasa ile girişi sağlanmıştır. 404 Devam eden süreçte 2012 yılında 6327 sayılı kanun ile söz konusu sistemle ilgili muhtelif değişiklikler sağlanmış; teşvik mekanizmaları, devlet katkısı gibi kolaylıklar getirilmiş ve 2017 yılından itibaren ayrılma hakkı bulunmak kaydıyla 45 yaşını doldurmamış ücretli çalışanlar için "zorunlu" kılınmıştır. (Rakıcı, Ela, 2016:91) Farklı kurumlar aracılığıyla sağlanan sigorta yardımlarının eşitsiz yapıya sebep olması farklılıkların oluştuğu "olgunlaşmamış model" izlenimi vermektedir. (Buğra, Keyder, 2003:17)

Eğitim hizmetlerin sunulmasında ise piyasalaşma Osmanlı dönemine kadar dayanmaktadır gayrimüslüm azınlıklara ait okullar 16.yy. sonlarında dahi görölmektedir. Cumhuriyet kuruluktan sonra eğitim hizmetlerinde piyasalaşma AP ve DP dönemlerinde görölmektedir ve trend artış eğilimi yönündedir. (Okçabol, 2013:11-18) Eğitimde piyasalaşma adımları 2000’li yıllardan önceye dayanmakla birlikte yıllara 2002 yılında hükümetin iktidara gelmesinin ardından özel okul oranının %2,5 oranından %10’lar seviyesine çıkarmak için özel kesime destek verdiğini ifade etmektedir. (Okçabol, 2013:115) Ayrıca eğitim hizmetleri anayasada güvence altına alınmış haklardandır. Anyanın, “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” bölümünde “Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” düzenlenmiştir. 42.Madde “*Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz*” ve devam eden metinde “...kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur...” şeklinde güvence altına alınmış eğitim hizmetlerine “evrensel hak” niteliği kazandırılmıştır. (TC. Anayasa Madde 42)

Sağlık sistemi bakımından yeşil kart uygulaması kaldırıldıktan sonra önemli bir adım olan GSS (genel sağlık sigortası) ile kapsam bakımından “evrenselci” yapıya geçilmiş olup gelir testi uygulamasına bağlı olarak prim ödeme sistemi devam etmektedir. Sağlık sisteminde önemli bir adım SDP (Sağlıkta Dönüşüm Programı) ‘dir. SDP ‘ile DB ‘nin de katkısı ile gerçekleşmiş ve “hizmette rekabet” ilkesi ile piyasalaşma desteklenmiştir. (Yılmaz,2017:86) Liberal rejimde bulunan İngiltere hem de Güney Akdeniz rejiminde bulunan bazı ülkelerde uygulanan sağlık hizmetleri benzerlik göstermektedir fakat prim ödeme sistemi devam ettiği için Türkiye bu yönüyle farklılaşmaktadır. (Ferrera,1996:23)

Emek piyasası politikaları bakımından Türkiye’de uzunca bir süre İş ve İşçi Bulma Kurumu (İİBK) faaliyet göstermiştir. Dış dinamiklerden biri olan AB, uyum sürecinin etkisiyle ÖİB (Özel İstihdam Büroları) emek piyasalarına girişi desteklenmiştir. AB uyum sürecinden önce de ÖİB’nin Türkiye’de doğuşu 1987 yılına dayanmaktadır, 1987 yılında danışmanlık ve oryantasyon işlevi bulunan ÖİB’ler devam eden süreçte 2003 yılında çıkan yasa ile aynı zamanda işçi- işveren taraflarına aracılık faaliyetlerini de yapmışlardır. ÖİB’ler iş-kurdan lisans da almak kaydıyla bir taraftan devlet tarafından da denetim altında tutulurken emek piyasasında İİBK ile birlikte beraber piyasa adına faaliyet gösteren kurumlar haline gelmiştir. (Işıklı, 2016: 59-60)

Konut politikaları bakımından ise önemli bir kurum TOKİ (Toplu Konut idaresi) önemli faaliyet göstermektedir. Ayrıca hükümet AEP(de koyularak TOKİ aracılığıyla projeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca önemli bir adım kamuoyunda “Mortgage Yasası” olarak bilinen ve Mart 2007’de yürürlüğe giren, 5582 sayılı “Konut

Finansmanı Sisteminde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”dur. Bu yasa ile birlikte vade uzunluğu gibi uygulamalarla daha uygun koşullar altında konut kredisi sağlanmasının amaçlandığı vurgulanmıştır. 2007 sonrasında azalan bir artış trendi izlese de konut kredileri sürekli olarak bankalar tarafından sağlanmaktadır. (Yılmaz, Yılmaz, 2019,1293) Kapsamı bakımından yapılacak değerlendirmede konut hizmetleri, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi herkese ulaştırılan, tüm vatandaşların yararlandığı bir hizmet türü değildir. Belli başlı kriterler uygulanmak kaydıyla başvuru esasına dayanan konut hizmetleri alt gelir grubu, orta gelir grubu ya da ASBP tarafından aranan şartları sağlayanların yararlandığı bir hizmet türüdür, hizmet kapsamı bakımından “seçici” bir özellik göstermektedir. (Onbirinci Kalkınma Planı:36)

TÜRKİYE’NİN REFAH HİZMETLERİNİN YAPISI

Hizmet Türü	Sağlanan Kaynak	Hizmetin Kapsamı	Kurumsal/Kalıntı
Sağlık Hizmetleri	Piyasa/ Devlet	Evrensel	Kurumsal
Eğitim Hizmetleri	Piyasa/ Devlet	Evrensel	Kurumsal
Sosyal Güvenlik Hizmetleri	Piyasa/ Devlet	Seçici	Kalıntı
Emek Piyasası Politikaları	Piyasa/ Devlet	Seçici	Kalıntı
Konut Politikaları	Piyasa/ Devlet	Seçici	Kalıntı

Türkiye’nin refah hizmetleriyle ilgili belli başlı özelliklere değinildiğinde önemli bir refah devleti hizmeti olan sosyal güvenlik politikalarının Bismarkçı yapıya başka bir deyişle prim ödemeye dayalı sisteme dayanması ve ailenin rolü, Kıta Avrupası (Almanya, Fransa vb) özellikleri göstermektedir. Sağlık sistemleri öncesinde prim ödemeye dayalı iken evrensel yapıya geçiş süreciyle birlikte ve piyasa-devletin ortak sunduğu hizmet olarak “liberal” özelliği sergilemektedir. Hakların sağlanıp sağlanamaması durumu, olgunlaşmamış model özelliği bakımından ise İspanya,İ talya, Portekiz ve Yunanistan ‘ın yer aldığı Güney Akdeniz refah rejiminde yer alan ülkelere yakınlık göstermektedir fakat refah hizmetlerinde piyasalaşmaya yönelik atılan adımlar ve piyasalaşmanın teşvik edilmesi “liberal rejim” yönüne doğru bir yaklaşma olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Refah devleti amacı itibariyle içinde yaşayan vatandaşlarına ileri düzeyde standart sağlamaktır. Ekonomik ve sosyal yönden iyileşme sağlamak amacıyla sosyal politika refah devletinin önemli parçasıdır. Her vatandaşına eşit (düalist yapıyı engelleyen) ve ileri düzeyde standart sağlama hedefi “refah devleti” kavramını “sosyal devlet” kavramından farklılaşmaktadır. Demokrasi, hukuk üstünlüğü, kültürel yapı, ideolojiler, gibi birçok unsur refah devletini meydana getiren bileşenler olarak

görülmektedir. Dolayısıyla bu unsurların ülkelere göre farklılık göstermesi de olağan bir durum olarak görülmektedir. Hükümetlerin hizmetleri sunarken benimsemiş olduğu, tercih ettiği yollar ülkelere göre farklılaşmaktadır ve dolayısıyla yapısal benzerlikler ve farklılıklar ülkelerin gruplanmasını, refah rejimlerinin oluşmasını sağlamaktadır. Refah rejimleri aynı zamanda küreselleşme, neoliberal politikalar gibi dinamiklerin etkisi sonucu gruplar arasında hareketi, yakınlaşma-uzaklaşma perspektifinden değerlendirilmesini sağlamaktadır. Türkiye ise barındırdığı birçok özellik itibarıyla refah rejimi “eklektik” bir yapı göstermektedir. Fakat bir üst başlık olarak hakların sağlanıp sağlanamama durumu “olgunlaşmamış model” kriteri bakımından Güney Akdeniz rejimi özelliği göstermektedir, İtalya, İspanya, Yunanistan, Portekiz bu grupta yer almaktadır. Güney Akdeniz refah rejimine ait başka bir tasnifte ise Kıbrıs, İsrail, gibi ülkeler de bu grupta değerlendirilmiştir. Fakat bir an için olgunlaşmamış model özelliği ihmal edilerek yapılan bir değerlendirmede Türkiye Bismarççı sigorta yapısı, ailenin rolü, eğitim hizmetleri ve sağlık hizmetleri dışında kalan hizmetlerde kalıntı yaklaşım benimsemesi Kıta Avrupası’na benzer bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Sağlık ve eğitim sisteminin evrenselci yapısı ilk algıda sosyal demokrat rejime yakın özellikler gösterirken, piyasalaşma yönünde atılan adımlar ve piyasanın teşvik edilmesi hem devlet hem piyasa tarafından sağlanması “liberal rejim” özelliği göstermektedir.

Çalışmanın amacı olan Türk refah rejiminin hareketinin analizi ise bir yakınlaşma-uzaklaşma perspektifinden değerlendirme yapılması gerekmektedir. Sağlık hizmetlerinde önceden var olan gelen piyasa mekanizması Sağlıkta Dönüşüm Programı ile teşvik edilmiş ve piyasalaşma devam etmiştir ve Genel Sağlık Sigortası ile sağlık hizmetlerinin kapsamı da evrenselci yapıya geçiş sağlanmıştır. Eğitim hizmetlerinde ise AKP dönemi öncesinde var olan piyasalaşma eğilimi hükümetin sağlamış olduğu hizmetler artarak devam etmiş ve piyasalaşma artarak devam etmiştir. Sosyal güvenlik hizmetlerinde prim ödemeye dayalı sistem devam ederken önemli bir piyasalaşma adımı Bireysel Emeklilik Sistemi uygulamaya koyulmuştur. Emek piyasası hizmetlerinde, İş ve İşçi Bulma Kurumu’na ek olarak özel istihdam bürolarının işlevi genişletilmiş danışmanlık hizmeti veren kurumlardan işçi ve işvereni buluşturma kimliği de kazanmıştır ve dolayısıyla bu alanda piyasalaşma yolunda atılan bir adım olmuştur. Konut hizmetlerinde ise TOKİ hükümet tarafından daha etkin kullanılmıştır aynı zamanda 5582 sayılı kanunla birlikte konut politikalarında piyasa mekanizması da desteklenmiş ve dolayısıyla piyasanın rolü konut hizmetlerinde de teşvik edilmiştir. Piyasanın teşvik edilmesi, piyasaya rol verilmesi, piyasalaşma eğiliminin artması gibi özellikler “liberal rejim” özelliği olarak görülürken Türkiye’nin refah rejiminin hareketinin başka bir deyişle yakınlaşmanın liberal rejime doğru gerçekleştiği görülmektedir. Neoliberal politikalar ve küreselleşmenin dünya çapında etkilerin görüldüğünde piyasalaşma dinamiğinden Türkiye’nin de etkilendiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Abrahamson, P., “The Welfare Modelling Business”, **Social Policy and Administration**, c.33, S.4, 2002, ss.394-415.

Achterberg, P. & Yerkes, M., “One Welfare State Emerging? Convergence versus Divergence in 16 Western Countries”, **Journal of Comparative Social Welfare**, C.25, S.3, 2009, ss.189-201.

Aspalter, C., “The Development of Ideal-Typical Welfare Regime Theory”, **International Social Work**, c.54, S.6, 2011, ss.735–750.

Buğra, A., Keyder, Ç., **Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi**, UNDP, Ankara, 2003, s.17.

Çelik, A., **Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Türkiye**, Kitap Yayınevi, 2014, s.20.

Delican, M., “Uluslararasılaşma ve Küreselleşme Bağlamında Karşılaştırmalı Endüstri İlişkileri: Gelişmeler ve Teorik Yaklaşımlar”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, S.72, 2017, ss.1-33.

Dorlach, T., “The Akp Between Populism And Neoliberalism: Lessons From Pharmaceutical Policy”, **New Perspectives on Turkey**, c.55, 2007, ss.55-83.

Ferrera, M., “The “Southern Model” of Welfare in Social Europe”, **Journal of European Social Policy**, c.6 s1, 1996, ss.17-37.

Harvey, D., **A Brief History of Neoliberalism**, OUP Oxford, 2007, s.64.

Heper, M., “Islam, Conservatism, and Democracy in Turkey: Comparing Turgut Özal and Recep Tayyip Erdoğan”, **Insight Turkey**, C.15, S.2, 2013., ss.141-156.

Işıklı, E., **The Role of Private Employment Agencies in the Making of Employability in Turkey**, Doktora tezi, 2016, ss.59-60.

Kaufmann, F.-X. **Thinking About Social Policy**, German Social Policy 1, Springer-Verlag Berlin Heidelberg

Kaufmann, F.-X., **European Foundations of The Welfare State**, Berghahn Books, New York, Oxford, 2012

Knill, C., “Introduction: Cross-National Policy Convergence: Concepts, Approaches and Explanatory Factors”, **Journal of European Public Policy**, C.12, S.5, 2005, ss.764-774.

Okçabol,R. **AKP İktidarında Eğitimin Piyasalaşması ve Gericileşmesi**, Ütopya Yayınevi, 2013.

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Konut Politikaları, Özel İhtisas Komisyonu Raporu

Orloff, A. “Gender in the Welfare State”, **Annual Review of Sociology**, C.22, 1996, ss.51-78.

Rakıcı, C., Ela, M., “Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Vergisel Teşvikler”, **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2016, C.16, S.3, ss. 89-110.

Spicker, P., **Social Policy: Theory and Practice Third Edition**, Policy Press, 2014, s.167.

Ulutaş, Ünlütürk, Ç. “Türkiye Refah Rejiminin Dönüşüm Sürecinde Sosyal Yardım Sistemi”, **Emek Araştırma Dergisi**, C.8, S.12, 2017, ss.27-48.

Walker, A., “Social Policy, Social Administration and the Social Construction of Welfare”, **Sociology**, c.15, s.2 ,1982, ss.225-250.

Yılmaz, K., Özmen Yılmaz, D., “AKP ve İnşaata Dayalı İstihdam”: İnşaat Sektörünün İstihdam ve Büyüme Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analizi,1923-2015”, **Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi**, S.61, 2019, ss.1287-1320.

Yılmaz, Volkan, **The Politics of Healthcare Reform in Turkey**, Palgrave Macmillan, 2017.